

Yrd. Doç. Dr. NİHAT UZUN

*Hicrî II. Asırda
Siyâset-Tefsir İlişkisi*

İçindekiler

ÖNSÖZ	13
GİRİŞ	
Sorun, Yöntem ve Kaynaklar	17
I. Sorun.....	17
II. Yöntem.....	20
III. Kaynaklar	22
Siyâset-Tefsir İlişkisine Dair Yapılan Çalışmalar	24
BİRİNCİ BÖLÜM	
Siyâset, Tefsir, Siyâset ve Bilim İlişkisi, Siyâset ve	
Tefsir İlişkisinin Arkaplanı	29
I. Siyâsetin Anlamı, Gayesi ve Çeşitleri.....	31
A. Siyâsetin Anlamı.....	31
1. Sözlük Anlamı	31
2. Terim Anlamı.....	34
B. Siyâsetin Gayesi	41
C. Siyâsetin Çeşitleri.....	42
D. Hicrî II. Asırdaki Siyâset Algısı	44
1. Emevîler'de Siyâset Algısı.....	45
2. Abbâsîler'de Siyâset Algısı	55

HİCRÎ II. ASIRDA SİYASET-TEFSİR İLİŞKİSİ

II. Tefsirin Anlamı ve Belli Başlı Tefsir Ekolleri.....	61
A. Tefsirin Anlamı	61
1. Sözlük Anlamı	61
2. Terim Anlamı	62
B. Belli Başlı Tefsir Ekolleri	64
III. Siyâset ve Bilim Arasındaki İlişki	69
A. Batı Düşüncesinde Siyâset ve Bilim İlişkisi	71
B. İslâm Düşüncesinde Siyâset ve Bilim İlişkisi	76
IV. Siyâset ve Tefsir Arasındaki İlişkinin Arkaplamı.....	83
A. Nübüvvet Dönemi	84
1. Mekke Dönemi	92
2. Medîne Dönemi	95
B. Hicrî II. Asra Kadar Olan Dönem	98
1. Râşid Halifeler Dönemi (Sahabe Dönemi).....	98
2. Tâbiiler Dönemi.....	104

İKİNCİ BÖLÜM

Hicrî II. Asırda Siyâsî ve İlmî Durum.....	111
I. Siyâsi Durum.....	113
A.Genel İdâri Durum	113
1. Emevîler Dönemi.....	113
2. Abbâsiler Dönemi.....	115
B. Siyâsî-İtikâdî Akımlar	117
1. Siyâsî-İtikâdî Akımların Ortaya Çıkışında Etkili Olan Sebepler (Arkaplan).....	117
2. Hicrî II. Asırdaki Siyâsî-İtikâdî Akımlar	124
a. Hâricilik.....	125
b. Şîa.....	128
c. Mu'tezile	130
d. Mürcie	133
II. İlmî Durum.....	139
A. Genel Olarak İslâmi İlimler.....	140
1. Hadis.....	140
2. Kalam.....	142

GİRİŞ

3. Fıkıh	143
4. Nahiv (Dilbilim)	144
5. Tasavvuf	145
6. Tarih (Siyer)	146
B. Özel Olarak Tefsir İlmi	148
Genel Değerlendirme	152

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Hicrî II. Asırda Siyâset-Tefsir İlişkisi.....155

I. Siyâset-Tefsir İlişkisinin Sebepleri.....	157
II. Siyâset-Tefsir İlişkisinin Çeşitleri.....	163
A. Siyâsi İrade-Tefsir İlişkisi.....	163
1. Siyâsi İradenin Kur'ân'a Yaklaşımı.....	163
2. Siyâsi İradenin Müfessirlerle İlişkisi.....	171
B. Müfessir-Siyâsi İrade İlişkisi	174
1. Müfessirlerin Siyâsi İrade Karşısındaki Tavrıları.....	174
a. Tenkitçi Tavr.....	175
b. Nasihatçi Tavr	180
c. Destek Tavrı.....	184
d. Çekimser Tavr.....	187
2. Müfessir-Siyâsi İrade İlişkisinin Yansımaları	190
C. Müfessir-Mezhep İlişkisi	192
1. Hâricîlerde Müfessir-Mezhep İlişkisi.....	201
2. Şîa'da Müfessir-Mezhep İlişkisi	207
3. Mu'tezile'de Müfessir-Mezhep İlişkisi.....	214
4. Ehl-i Sünnet'te Müfessir-Mezhep İlişkisi	218
a. Âyetlere Getirdikleri Siyâsi Yorumlar	220
b. Bazı Kelâmî Meselelerle İlgili Yorumları	225
ba. İman	226
bb. Ru'yetullâh (Allah'ın Görülmesi).....	230
bc. Kader	232
bd. Halku'l-Kur'ân	237
be. Müteşâbih Âyetlerin Te'vili.....	240

HİCRÎ II. ASIRDA SİYASET-TEFSİR İLİŞKİSİ

c. Kur'an'daki Bazı Siyâsî Kavramlarla İlgili Yorumları	244
ca. Mülk	246
cb. Hilâfet.....	249
cc. Ulû'l-Emr.....	252
cd. Şûrâ	256
ce. Hüküm	259
III. Siyâset-Tefsir İlişkisinin Sonuçları.....	263
A. Olumlu Sonuçlar	263
B. Olumsuz Sonuçlar	265
SONUÇ	266
KAYNAKÇA.....	273
İNDEKS	293

Önsöz

Kur'ân-ı Kerîm nüzûlünden itibaren açıklanan ve yorumlanan bir kitap olmuştur. Nüzûl zamanına olan uzaklık arttıkça onun yoruma muhtaç kısımları da artmıştır. Zira nüzûl zamanına yakınlık, Kur'ân-ı Kerîm'in "ilk muhatabı" olmaya da yakınlık anlamına gelir. İlk muhatablar ise her zaman Kutsal Metni daha hatasız anlarlar ve onun yorumuna fazla ihtiyaç hissetmezler.

Tefsir, Kur'ân-ı Kerîm'in yorumlanması faaliyetinin genel adıdır. Böyle bir faaliyetin ortaya çıkmasının ve gelişmesinin temel sebebi insanların Kur'ân'ı anlama ihtiyacı içinde olmalarıdır. Bu sebep baki kalmakla birlikte Hicrî I. asrın ortalarından itibaren Müslümanların Kur'ân-ı Kerîm'i tefsir etme sebeplerinde bazı farklılaşmalar görülür. Bunlar, hiç şüphe yok ki değişen toplum yapısı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan siyâsî ihtilaflar zemininde kendini hissettiren farklılaşmalardır.

Tarih boyunca toplumların siyâsî düşüncelerden uzak kalmadığı bir gerçektir. İslâm toplumu bu durumun bir istisnasını oluşturmaz. Müslümanlar İslâm öncesi hayatlarında olduğu gibi, İslâm'dan sonra da siyâsetle iç içe olmuşlar ve temelini siyâsetin oluşturduğu birçok ihtilafın tarihe

kaydedilmesinde başrol oynamışlardır. Şurası bir gerçek ki, İslâm toplumlarındaki siyâsî ihtilaflar her zaman Kur'an-ı Kerim'le bir şekilde ilişki halinde olmuştur. Bu durum ya âyetlerin farklı yorumlanması ya da farklı grupların âyetleri kendilerine destek için kullanması şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu şekillerden ilki daha ziyade zihni ve fikri ihtilafların sebebi gibi görünse de her ikisinin de siyâsî tezahürleri olmuştur. Siyâsî ihtilafların ve çalkantıların yoğun olarak yaşandığı ilk dönemlerde siyâset kurumu ile tefsir faaliyetleri (ve dolayısıyla Kur'an) arasındaki ilişkide de yoğunlaşma görülmektedir. Hicrî II. asır bu durumun güzel bir örneğini teşkil etmektedir.

Hicrî II. asırda siyâset ve tefsir arasındaki ilişkiyi incelediğimiz çalışmamız, giriş, üç ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde, araştırmamızda inceleyeceğimiz sorun, bu sorunu çözmek için kullanacağımız yöntem ve araştırmada yararlanılan kaynaklar genel olarak tanıtılacaktır. Birinci Bölüm'de siyâsetin anlamı, gayesi, çeşitleri, Hicrî II. asırdaki siyâset algıları; tefsirin anlamı, belli başlı tefsir ekolleri ve siyâset-bilim ilişkisi; İkinci Bölüm'de, Hicrî II. asrın genel siyâsî ve ilmî durumu; Üçüncü Bölüm'de ise Hicrî II. asırda siyâset ve tefsir arasındaki ilişki sebepleri, çeşitleri ve sonuçlarıyla birlikte incelenecektir. Sonuç kısmında da, araştırmamızda vardığımız sonuçlar genel hatlarıyla zikredilecektir. Yararlanılan kaynakların sıralandığı bibliyografya bölümü ile çalışma sona erecektir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında katkısı bulunan ve kendilerine teşekkür etmemin kadirşinaslık olacağı bazı insanlar olduğunu söylemem gerekir. Daha sonra çeşitli değişikliklere uğrasa da ilk başta bir doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmayla ilgili olarak bana yol gösterici yardımlarda bulunan danışman hocam Prof. Dr. Abdurrahman ÇETİN Bey'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, tez izleme komitem-

ÖNSÖZ

de yer alan ve ufuk açıcı katkılarda bulunan Prof. Dr. Hüseyin ALGÜL ve Prof. Dr. İbrahim ÇELİK hocalarıma ve birçok durumda benden yardımını esirgemeyen Doç. Dr. Celil KİRAZ Bey'e çok teşekkür ederim. Çalışmanın daha kolay ilerlemesi için zamanımı genişleten sevgili eşim ve çocuklarıma minnet borçluyum. Son olarak bu çalışmanın yayımını üstlenen Pınar Yayınları'na teşekkürlerimi arz ediyorum.

Elhamdü lillâhi alâ külli hâl.

Nihat UZUN
Akçaabat/2010